

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.12.69>

УДК 339.94

А. Є. Феєр,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
Мукачівський державний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-0988-8871>

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ МІСЦЕВОЇ ЕКОНОМІКИ

A. Feier,
Postgraduate student of the Department of Economics and Finance,
Mukachevo State University, Mukachevo

POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY IN MOUNTAINOUS REGIONS IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING MEASURES TO DIVERSIFY THE LOCAL ECONOMY

Гірські території Закарпатської області формують потенціал розвитку за умови наявності унікальних особливостей, які можна використовувати для приваблення туристів та розвитку туристичної сфери. Серед таких особливостей гірських територій нами виділені такі, як: різноманітність видів туризму, інфраструктур для задоволення потреб туристів та забезпечення комфортного та цікавого відпочинку; різноманітність послуг для туристів, а також природно-культурних ресурсів. Відтак, дослідження спрямоване на ідентифікацію потенціалу розвитку туристичної сфери гірських територій в контексті реалізації заходів диверсифікації місцевої економіки. За результатами дослідження доведено, що сукупність можливостей для подорожей, для

задоволення потреб туристів та забезпечення відпочинку, для розвитку різноформатних об'єктів продажу, фактично визначає напрямки реалізації заходів диверсифікації місцевої економіки. Саме залежно від їх ознак формується загальний потенціал розвитку туристичної сфери гірських територій. Зроблено висновок, що розвиток потенціалу розвитку туристичної сфери гірських територій має відбуватися у межах довгострокової туристичної стратегії планування розвитку територіальних громад, яка ґрунтується на науково обґрунтованих пріоритетах розвитку туризму в регіоні. Доведено, що основою стратегії диверсифікації місцевої економіки мають бути заходи, що формуються за результатами стохастичного моделювання розвитку туристичної сфери гірських територій та результатами кількісної оцінки взаємозалежності між її результативними показником та статистичними ознаками, на які спрямовані заходи диверсифікації. Доведено, що заходи диверсифікації місцевої економіки мають сприяти покращенню стану інфраструктури, розширенню можливостей для задоволення потреб туристів, активізації розвитку видів туризму, раціональному використанню ресурсів природної та культурної спадщини та різноманітності туристичних послуг. Перспективи подальших розвідок у даному напрямі можуть включати детальніший аналіз ефективності впроваджених стратегій диверсифікації, а також моніторинг змін у попиті та пропозиції туристичних послуг на гірських територіях.

The mountainous territories of the Zakarpattia region constitute a potential for development, provided there are unique features that can be utilized to attract tourists and foster the tourism industry. Among such features of mountainous territories, we have identified the following: diversity of tourism types; a variety of infrastructure to meet the needs of different tourists and ensure a comfortable and engaging leisure experience; a range of services for tourists, as well as natural and cultural resources. Therefore, the research is focused on exploring the potential for the development of the tourism industry in mountainous territories within the context of implementing measures to diversify the local economy. The research results demonstrate that the combination of travel and leisure opportunities, catering to the diverse needs of tourists and providing a comfortable and engaging leisure experience through the development of various sales outlets, essentially defines the directions for implementing measures to diversify the local economy. Depending on their characteristics, this also shapes the potential for

the development of the tourism industry in mountainous territories. A conclusion has been drawn that the development of the tourism industry in mountainous territories should take place within the framework of a long-term tourism strategy for the planning of the development of territorial communities. This strategy should be based on scientifically substantiated priorities for tourism development in the region. It has been demonstrated that the foundation of the strategy for diversifying the local economy should be based on measures derived from the results of stochastic modeling of the development of the tourism industry in mountainous territories. Additionally, the strategy should be informed by the quantitative assessment of the interdependence between its performance indicators and the statistical characteristics targeted by the diversification measures. It has been established that diversification measures for the local economy should contribute to the improvement of infrastructure, expansion of opportunities to meet tourists' needs, activation of the development of various types of tourism, rational utilization of natural and cultural heritage resources, and the diversity of tourist services. The prospects for further research in this direction may involve a more detailed analysis of the effectiveness of implemented diversification strategies, as well as monitoring changes in the demand and supply of tourist services in mountainous territories.

Ключові слова: *гірські території; потенціал розвитку; місцева економіка; стратегії диверсифікації стратегії диверсифікації.*

Keywords: *mountainous territories; development potential; local economy; diversification strategies.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Гірські території Закарпатської області формують потенціал розвитку, за умови наявності унікальних особливостей, які можна використовувати для приваблення туристів та розвитку туристичної сфери. Серед таких особливостей гірських територій нами виділені: 1) різноманітність видів туризму, яку визначає коло можливостей для подорожей та відпочинку, доступних для туристів певної гірської території; 2) різноманітність інфраструктури, яку визначає широке коло можливостей для задоволення потреб різних туристів та забезпечення комфортного та цікавого

відпочинку; 3) різноманітність послуг, яка визначає коло можливостей для розвитку різноформатних об'єктів продажу; 4) різноманітність природно-культурних ресурсів, яку визначає наявність та різноманітність природних та культурних об'єктів, які можуть бути використані для розвитку туризму. Зокрема, важлива різноманітність природних ресурсів, культурних ресурсів та рекреаційних можливостей. \

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень, які спрямовані на вирішення окремих проблем ідентифікації особливостей розвитку гірських територій у контексті реалізації заходів диверсифікації місцевої економіки, виокремлюються наукові напрацювання: Агафонова Л.Г., Агафонова О.Є., Церклевич В., Діль А., Блаута А., Діль М. Автор спирається на ці напрацювання у чинному дослідженні (зокрема, при визначенні складових потенціалу розвитку туристичної сфери гірських територій та при формуванні підходу до системної характеристики гірських територій).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження потенціалу розвитку туристичної сфери гірських територій в контексті реалізації заходів диверсифікації місцевої економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У межах дослідження наголошується, що саме сукупність можливостей для подорожей, задоволення потреб різних туристів та забезпечення комфортного та цікавого відпочинку, розвитку різноформатних об'єктів продажу визначає напрямки реалізації заходів диверсифікації місцевої економіки (рис. 1). Залежно від їх ознак формується потенціал розвитку туристичної сфери гірських територій. Такий потенціал має бути системно охарактеризований через конкретизацію особливостей гірських територій, що визначають потенціал розвитку туристичної сфери та його подальший зміст [1-2] через: різноманітність видів туризму; забезпеченість комфортного розміщення туристів; різноманітність можливостей для організації харчування, активностей туристів та надання інших туристичних послуг; різноманітність природно-культурних ресурсів.

Рис. 1. Складові потенціалу розвитку туристичної сфери гірських територій в контексті реалізації заходів диверсифікації місцевої економіки

Джерело: сформовано автором на основі [1-2 ;3]

Для системної характеристики гірських територій ми пропонуємо використовувати діаграми ХУ, що відображають взаємозв'язки між найбільш значущими числовими величинами в кількох рядах і надають їх характеристики за кольоровими маркерами точок у координатах ХУ (або так званими координатами кривих складання), відповідно до специфіки наведеної в табл. 1.

Таблиця 1. Підхід до системної характеристики гірських територій за особливостями, що визначають потенціал розвитку їх туристичної сфери

Розподіл	Координати кривих складання
Різноманітність видів туризму	За кількістю гірських територій в громаді (x) та різноманітністю пропонованих видів подорожей та відпочинку (y)
Рівень комфортного розміщення туристів	За кількістю (x) та різноманітністю закладів розміщення (y)
Можливості для організації харчування	За кількістю (x) та різноманітністю закладів ресторанної і гастрономічної спрямованості (y)
Можливості з організації активностей туристів	За кількістю (x) та різноманітністю спеціалізованих споруд, будівель, систем (y)
Різноманітність туристичних послуг	За форматом туристичних послуг (x) та середньою кількістю на одного туриста (y)
Різноманітність природно-культурних ресурсів	За кількістю об'єктів природно-культурних ресурсів (x) та різноманітністю їх типів (y)

Джерело: сформовано на основі [1-5]

Туристи можуть мати різні інтереси та ставити різні вимоги щодо видів відпочинку. Відтак, користуючись з наведеної схеми, зазначимо, що основою диверсифікації економіки гірських населених пунктів є створення у межах таких територій опційності. Опційність - це варіативність щодо вибору туристом видів туризму тобто коли залежно від кількості привабливих територій пропонується вибір з декількох або багатьох видів подорожей та способів відпочинку, за напрямками наведеними в табл. 2.

Таблиця 2. Можливі формати опційності, щодо вибору туристом видів туризму

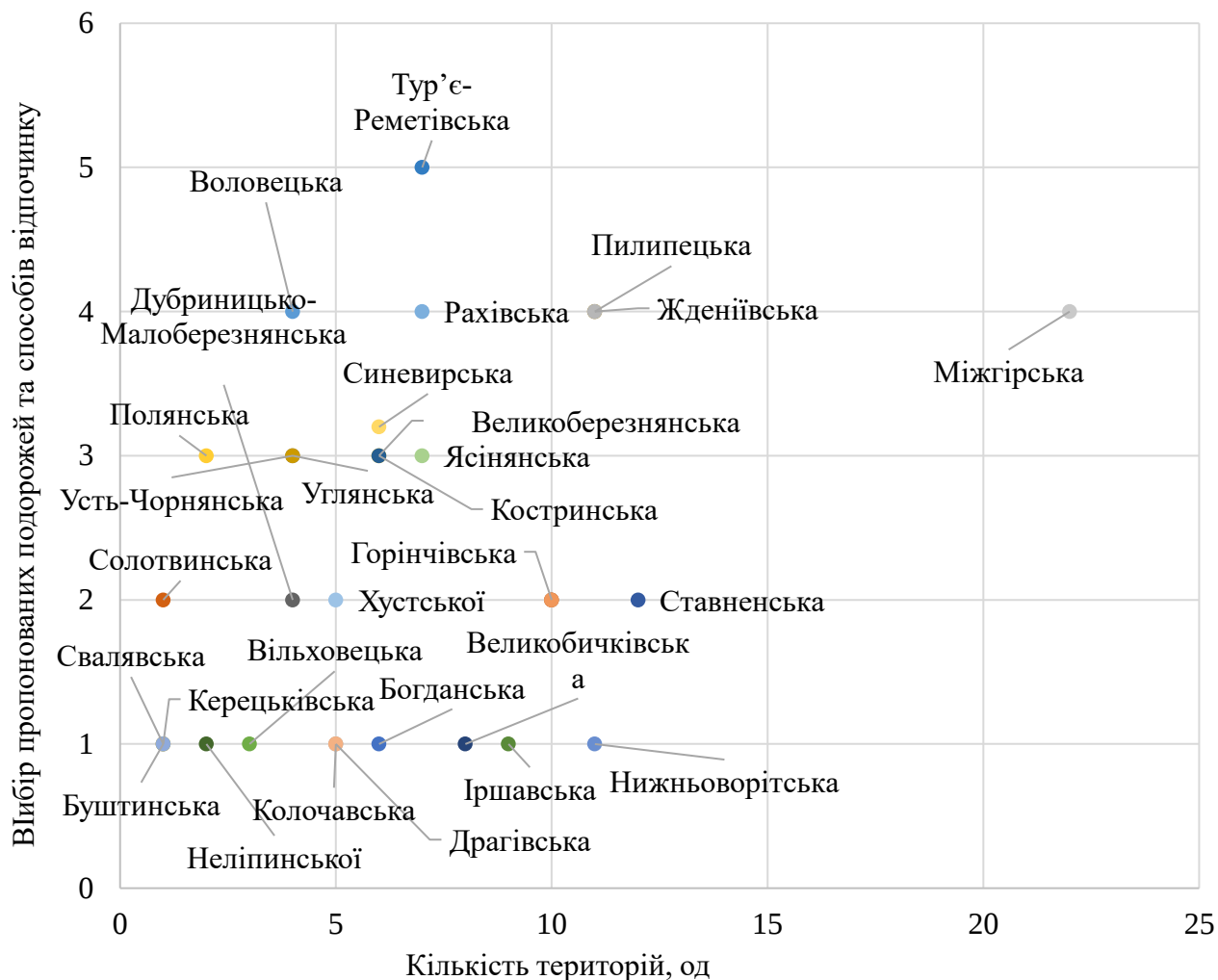
Вид подорожей та способів відпочинку					
Опції вибору подорожей та способів відпочинку	Рекреаційний (1) – загальне відновлення фізичного та психологічного стану, релакс	Спортивний та екстремальний (2) – дозволя, спрямоване на захоплюючі види спорту та пригод	Автомобільний (3) – дозволя з використанням автомобілів як головного засобу пересування.	Велосипедний (4) - дозволя з використанням велосипедів як головного засобу пересування.	Кінний (5) - дозволя з використанням коней, як головного засобу пересування
	Культурний (6) – ознайомлення з культурою, мистецтвом, історією та традиціями	Паломницький (7) - відвідування святих місць, святинь, об'єктів з релігійною історією	Пригодницький (8) – активна участь у захопливих та ризикованих пригодах	Водний (9) – відпочинок на воді або з використанням водного транспорту, водний спорт	Лижний (10) – дозволя, пов'язане з проходженням лижних трас і маршрутів
	Сільський або гірський (11) – дозволя в сільській місцевості чи в горах	Шопінг (12) – дозволя пов'язане із покупкою одягу або інших речей	Гастрономічний (13) - відкриття і насолода місцевими кулінарними особливостями	Освітній або пізнавальний (14) – поєднання відпочинку з навчанням	Лікувально (15) - оздоровчий – поліпшення фізичного і психологічного стану

Джерело: сформовано на основі [1-4; 6]

Розглянемо особливості дослідження потенціалу розвитку туристичної сфери гірських територій в контексті реалізації заходів диверсифікації місцевої економіки на прикладі гірських територій Закарпатської області.

Зокрема, за аналізом опційності гірських територій Закарпатської області, щодо видів туризму, зазначимо, що наразі вона мінімальна. Розподіл за рейтингом різноманіття видів туризму гірських територій області вказує, що, вибір

пропонованих подорожей та способів відпочинку обмежується 2-3 варіантами (рис. 2).

**Рис. 2. ХУ розподіл за різноманітністю видів туризму гірських територій
Закарпатської області, станом на 2022 р.**

Джерело: сформовано автором за даними територіальних громад Закарпатської області

Найкращою, щодо вибору туристом видів туризму, є ситуація для гірських територій, що належать до таких територіальних громад, як Тур'є-Реметівська. Найгіршою є різноманітність видів туризму Білківської, Дубівської, Чинадіївської та Кольчинської територіальних громад. Щодо окреслених територій виявлена потреба розвитку різних видів туризму. У цілому, хоча розвиток різноманітності видів туризму гірських територій Закарпатської області не може бути одноманітним, однак, для кожної з виділених територій є можливості для розвитку

сільського або гірського туризму, спортивного та екстремального туризму, велосипедного туризму.

Зокрема, різноманітність інфраструктур, необхідних для функціонування туристичної сфери гірських територій важлива за напрямками:

1) забезпечення комфортного розміщення туристів, який формує кількість та різноманітність закладів розміщення. Серед таких закладів розміщення готелі та аналогічні підприємства, приватні засоби розміщення туристів, спеціалізовані засоби розміщення, що за кількістю та якістю дозволяють туристам обирати умови проживання відповідно до свого бюджету і стандартів комфорту. За аналізом наявних закладів розміщення туристів у межах гірських територій Закарпатської області станом на 2022 р. діяло 3 санаторії або пансіонати, 23 турбази та бази відпочинку, 3 кемпінги, 67 готелів та готельних комплексів, 14 мотелів, хостел, 259 садиб та 81 інший заклад. Фактично, очевидним є те, що в структурі наявний панівний розвиток садиб. При цьому за рівнем забезпечення комфортного розміщення туристів (рис. 3) найкращі умови для проживання наявні у межах гірських територій Колочавської, Синевирської, Пилицької, Воловецька та Усть-Чорнянської територіальних громад. Відсутні засоби розміщення туристів у межах гірських територій Буштинської, Довжанської, Дубівської, Неліпинської, Керецьківської територіальних громад. Фактично, наявний стан розвитку закладів розміщення туристів не сприяє розвитку туристичної галузі. Враховуючи, що забезпечення комфортного розміщення туристів - це важливий аспект диверсифікації місцевої економіки, громадам слід стимулювати різноманітність і доступність закладів розміщення для туристів, яка має визначатися такою якістю і кількістю закладів розміщення, що впливатиме на привабливість гірських територій для туристів.

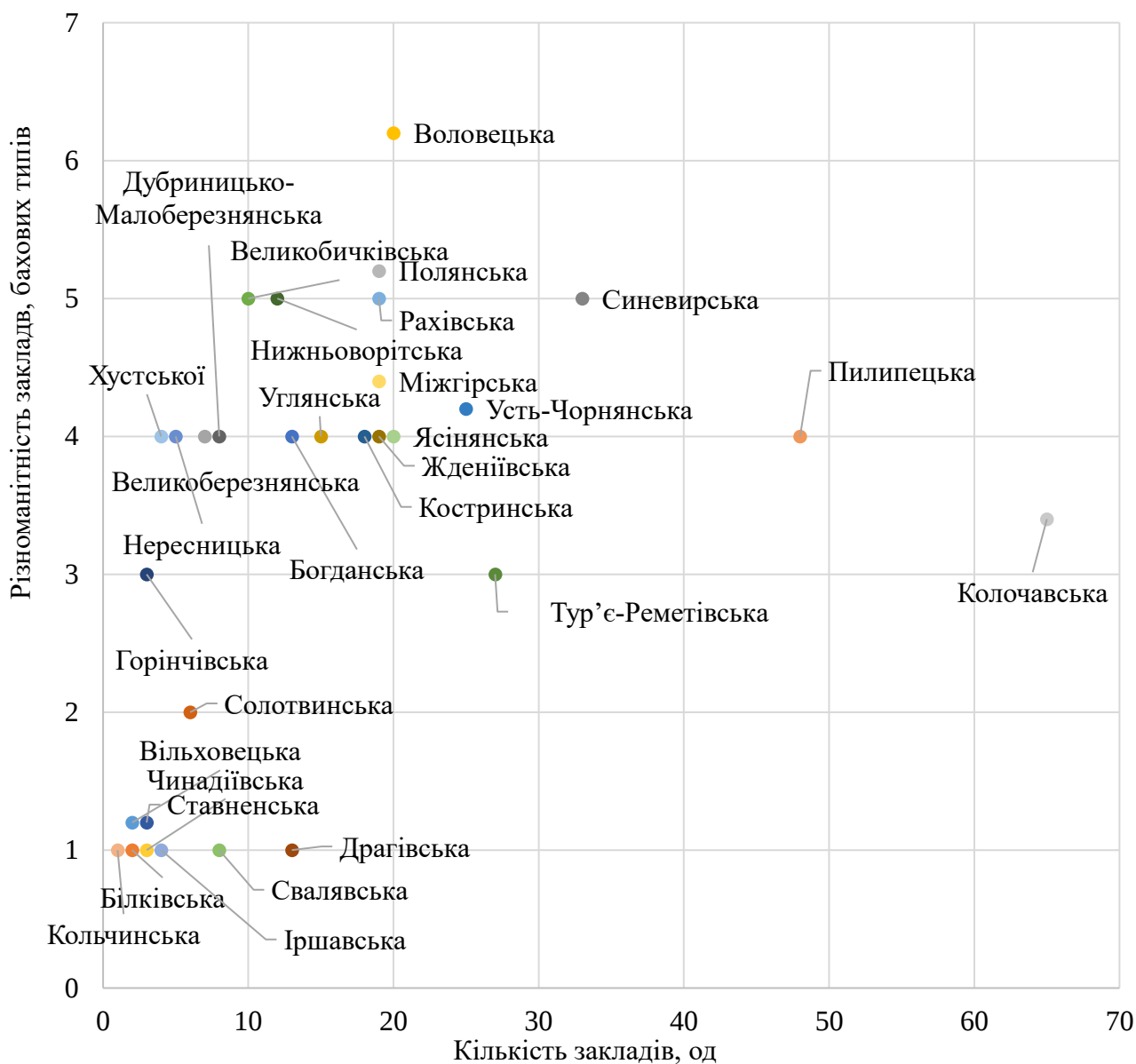

Рис. 3. XY розподіл гірських територій Закарпатської області за комфортністю розміщення туристів, станом на 2022 р.

Джерело: сформовано автором за даними територіальних громад Закарпатської області

2) забезпечення різноманітних можливостей для організації харчування, які формує така формує така кількість та різноманіття закладів ресторанної і гастрономічної спрямованості, що дозволяє забезпечити доступність, різноманітність кухонь і стилів готування. За аналізом наявних закладів ресторанної і гастрономічної спрямованості у межах гірських територій Закарпатської області діє 9 ресторанів, 61 бар, кафе або кафе-бар, 4 їдальні, 24 піцерія, бургерна чи пекарня та 102 кіоски, чи інший заклад. Відтак, у структурі

таких закладів переважають кіоски чи інші заклади, що забезпечує харчуванням. З одного боку це може бути зручним для туристів, які шукають швидкі і доступні варіанти харчування під час своєї подорожі, однак вказує на дефіцит більш вишуканих або ресторанних видів кухні. При цьому за рівнем забезпечення різноманітних можливостей для організації харчування (рис. 4) найкращі умови наявні у межах гірських територій Воловецької, Жденіївської, Пилипецької та Синевирської територіальних громад.

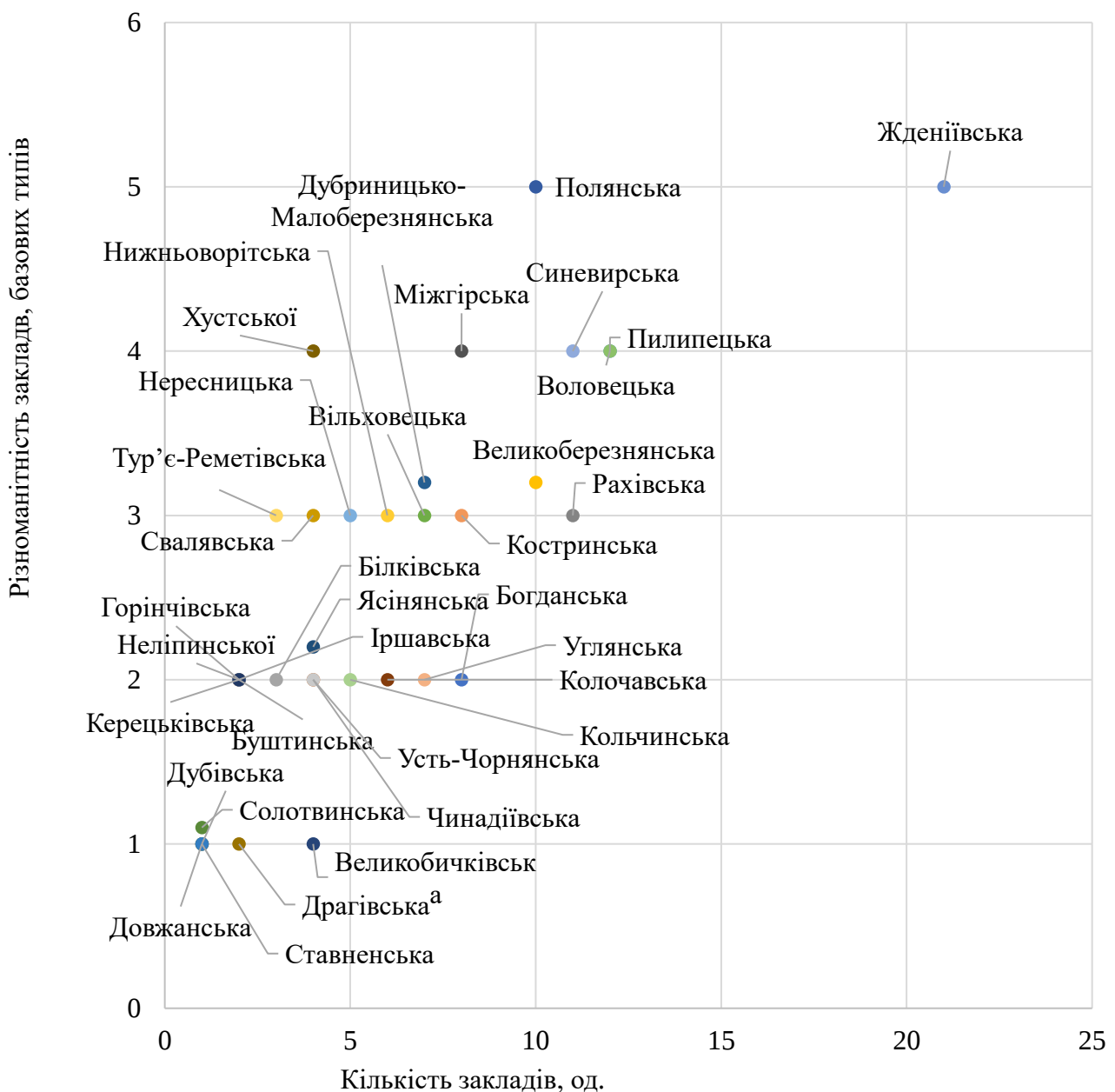

Рис. 4. XY розподіл гірських територій Закарпатської області за різноманітністю можливостей з організації харчування, станом на 2022 р.

Джерело: сформовано автором за даними територіальних громад Закарпатської області

Для розвитку туризму і приваблення різних категорій туристів, важливо також розглядати можливість розвитку ресторанів, кафе, інших закладів ресторанної спрямованості, оскільки саме вони пропонують різноманітні кухні, гастрономічні концепції та інновації.

3) забезпечення можливостей для організації активностей, які формує така кількість та різноманітність спеціалізованих споруд, будівель, систем, що дозволяють забезпечити максимально різноманітне дозвілля. При цьому за аналізом наявних спеціалізованих споруд, будівель, систем у межах гірських територій Закарпатської області виявлено, що станом на 2022 р. діяло 4 велосипедних маршрути (що вказує на наявність активностей для велосипедного спорту), 79 туристичних маршрутів (що вказує на наявність активностей для пішого та активного туризму), 35 екостежок (що сприяють екологічному туризму та ближчому контакту з природою), 21 гірськолижна траса різної складності (що вказує на наявність активностей для зимового відпочинку та гірськолижного спорту), 1 дорога для полювання, 19 гірськолижних витягів та 1 переправа через річку. За рівнем забезпечення можливостей для організації активностей туристів (рис. 5) найкращі умови для дозвілля наявні у межах гірських територій Ясінянської, Воловецької, Жденіївської, Усть-Чорнянської та Рахівської територіальних громад. Практично відсутні споруди, будівлі та системи для організації активностей у межах Буштинської, Білківської, Довжанської, Драгівської, Дубриницько-Малоберезнянської, Дубівської, Неліпинської, Нересницької, Полянської, Чинадіївської, Свалявської, Ставненської, Іршавської, Кольчинської, Керецьківської територіальних громад. Розвиток спеціалізованих споруд, будівель, систем у межах гірських територій окреслених громад є важливим напрямком для розвитку туристичної сфери в контексті реалізації заходів диверсифікації місцевої економіки. Крім того, для гірських територій Закарпатської області необхідне: загальне збільшення кількості та різноманітності маршрутів для різних видів активного відпочинку; будівництво нових спортивних

та розважальних об'єктів на гірських територіях де відсутні діючі спеціалізовані споруди, будівлі, систем для організації активностей.

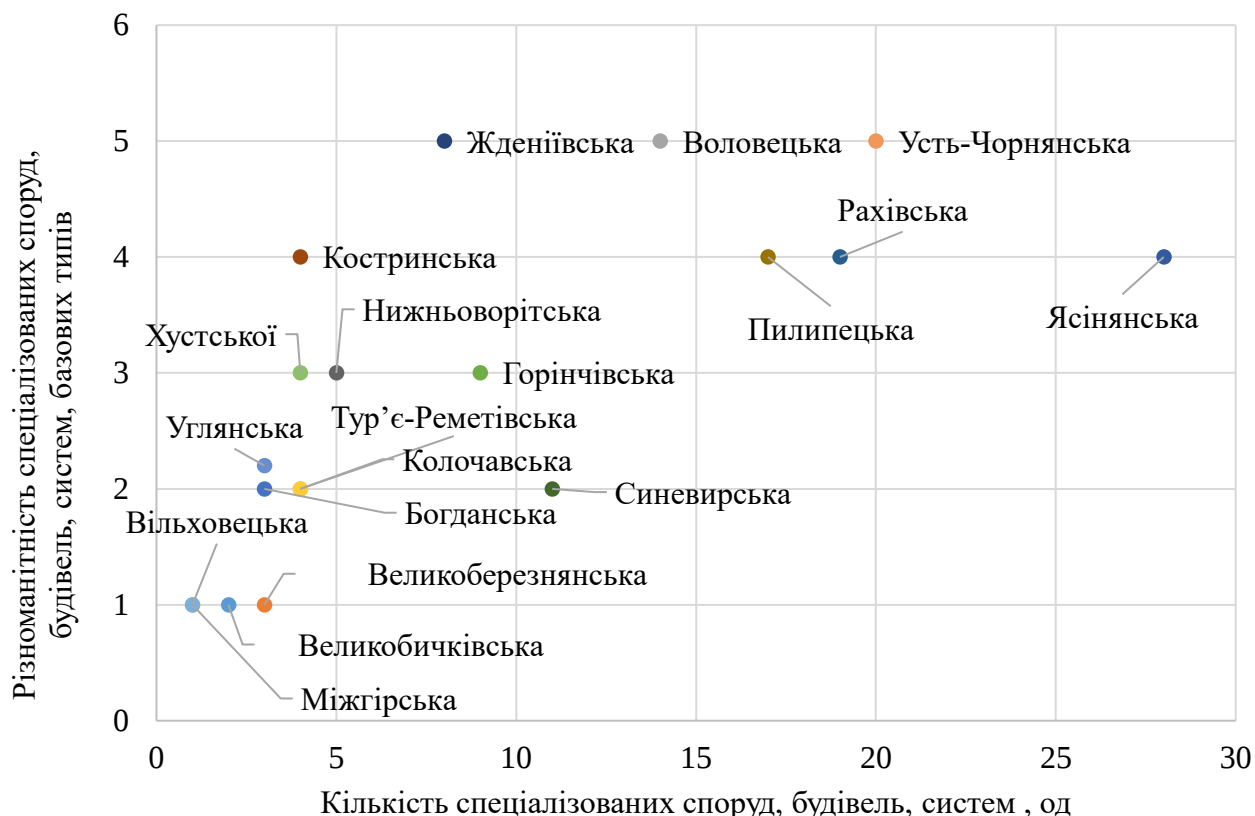

Рис. 5. XY розподіл гірських територій Закарпатської області за можливостями для організації активностей туристів, станом на 2022 р.

Джерело: сформовано автором за даними територіальних громад Закарпатської області

Загалом, різноманітність інфраструктури формує потенціал розвитку туристичної сфери гірських територій за рахунок сприяння залученню різних категорій туристів. Саме різноманітність інфраструктури кожної окремої гірської території забезпечить їй умови для розвитку широкого кола активностей, а відтак і більшу привабливість для туризму.

Різноманітність туристичних послуг, яку визначає наявність такого формату послуг та їх середньої кількості на 1-го туриста, які надають можливості задовольняти різні потреби під час відпочинку. При цьому, за аналізом наявних спеціалізованих туристичних послуг у межах гірських територій Закарпатської області, виявлено, що станом на 2022 р. доступні: трансфери до місця розміщення і назад та перевезення по області; екстремальне катання; сплав по річці/катання по

озеру; рятувальні служби; культурні програми та фестивалі; послуги екскурсоводів, гідів та інструкторів; послуги прокату обладнання; відпочинок, та оздоровлення тіла. За різноманітністю туристичних послуг очевидно, що суб'єкти економічної діяльності у межах гірських територій Воловецької, Синевирської, Ясінянської та Жденіївської територіальних громад найбільш активно пропонують види послуг, які охоплюють різні аспекти туристичного досвіду (рис. 6).

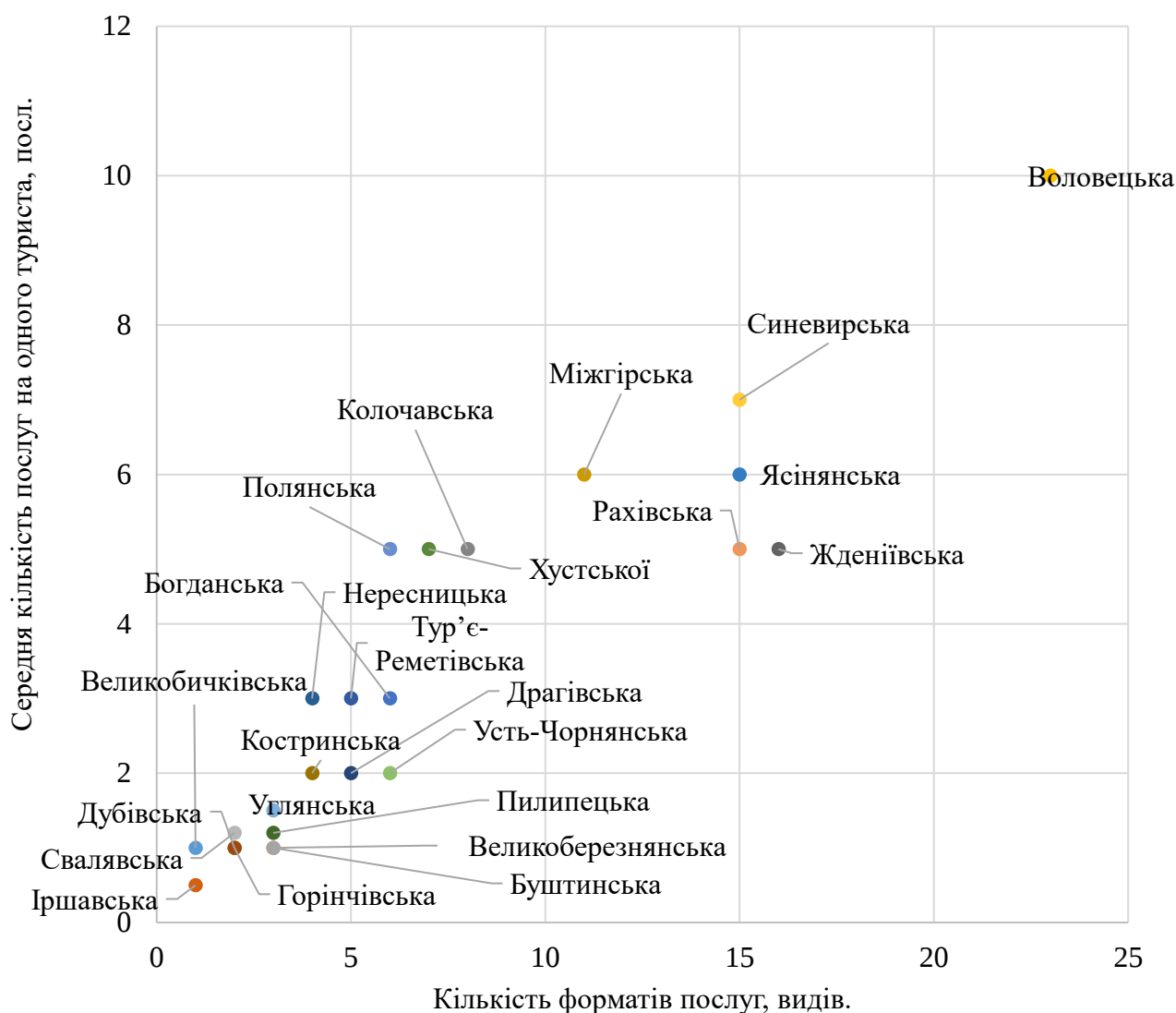

Рис. 6. XY розподіл гірських територій Закарпатської області за різноманітністю туристичних послуг, станом на 2022 р.*

Джерело: сформовано автором за даними територіальних громад Закарпатської області

Практично відсутні послуги для туристів у межах гірських територій Білківської, Вільховецької, Довжанської, Неліпинської, Нижньоворітської, Чинадіївської, Ставненської, Солотвинська, Кольчинської, Керецьківської

територіальних громад. Це може стати важливим напрямком розвитку туризму та диверсифікації місцевої економіки за рахунок: підтримки підприємництва у межах гірських територій Закарпатської області; співпраці закладів розміщення у межах гірських територій області з туристичними агенціями та туроператорами; підтримки розвитку місцевих ремесел та культурних подій.

Різноманіття природно-культурних ресурсів формує потенціал розвитку туристичної сфери гірських територій, однак лише за умови, що наявна така їх кількість та якість, яка може бути використана для розвитку. У межах гірських територій області станом на 2022 р. наявно 48 мінеральних джерел, гейзер, чисельні об'єкти фіто-лікувального та природно-заповідного фонду, гірські лікувальні джерела, озера, болота, а також річки, 19 природних об'єктів та пам'яток, 91 об'єкт, що належить до історичних та інших пам'яток, 18 музеїв. За аналізом наявних ресурсів (рис. 7) найкращі вони є у межах гірських територій Усть-Чорнянської, Рахівської, Ставненської, Колочавської територіальних громад.

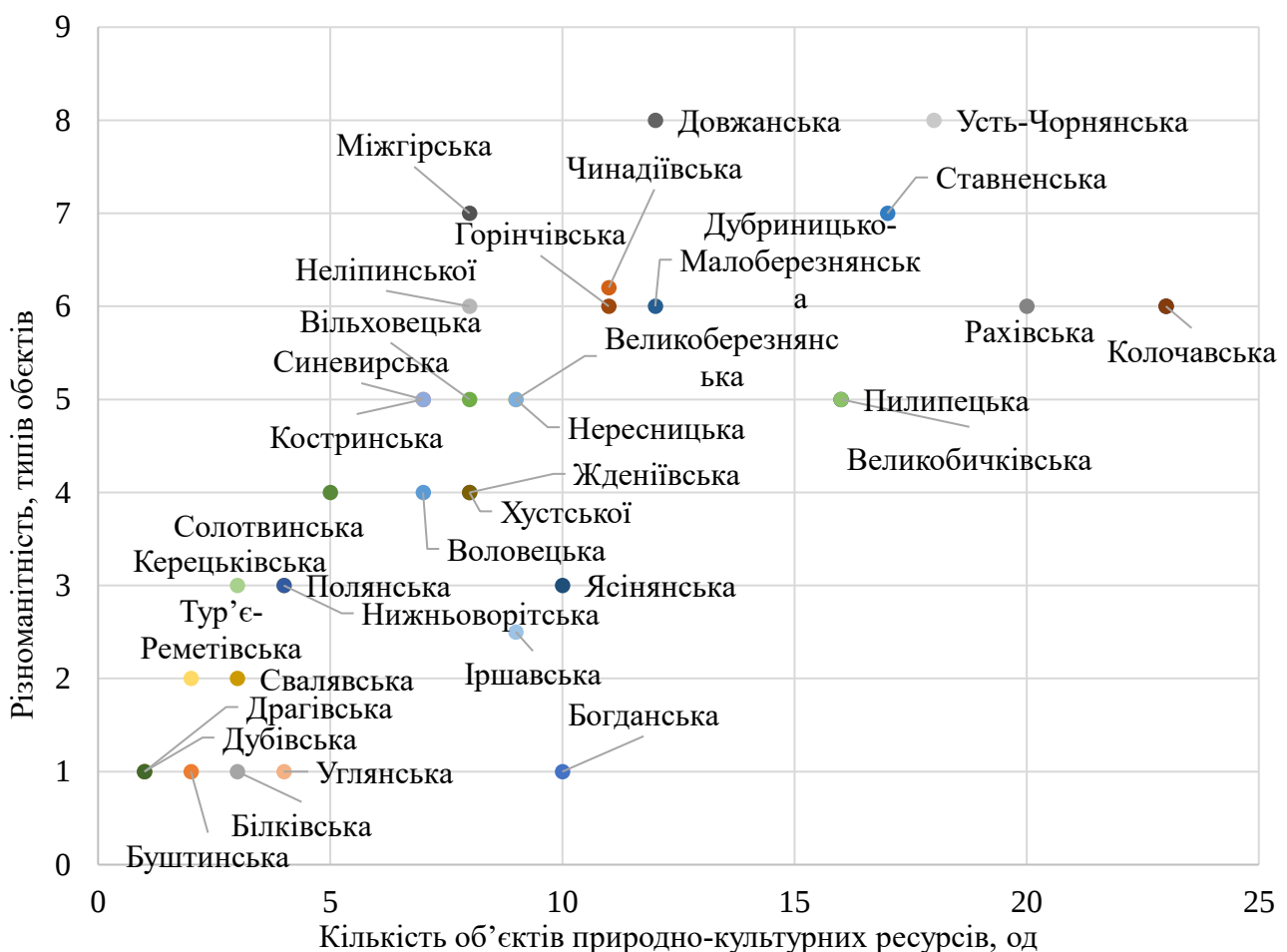

Рис. 7. XY розподіл гірських територій Закарпатської області за різноманітністю природно-культурних ресурсів, станом на 2022 р.

Джерело: сформовано автором за даними територіальних громад Закарпатської області

Інші території також мають ресурси, які, в більшості випадків, визначають різноманітність природних і культурних ресурсів, а відтак і можливостей для рекреації. Для збереження цих ресурсів територіальним громадам слід розробити плани збереження та охорони природи та культурної спадщини гірських територій, щоб зберегти основу для довгострокового розвитку туризму. Для гірських територій, де окреслених ресурсів недостатньо, рекомендується проведення аудиту об'єктів природної та культурної спадщини.

Відповідно до узагальненого змісту, можливим є обчислення середнього значення ХУ, яке дозволяє отримати уявлення про загальний стан туристичної сфери гірських територій та визначає потенціал її розвитку, в контексті реалізації заходів диверсифікації місцевої економіки. Відповідно до такого показника найбільший потенціал розвитку туристичної сфери мають гірські території Воловецької, Жденіївської, Колочавської, Пилипецької, Ясінянської територіальних громад.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. За результатами дослідження доведено, що **сукупність** можливостей для подорожей та відпочинку, для задоволення потреб різних туристів та забезпечення комфортного та цікавого відпочинку **розвитку** різноформатних об'єктів продажу, фактично визначає напрямки реалізації заходів диверсифікації місцевої економіки **та** залежно від їх ознак формує потенціал розвитку туристичної сфери гірських територій. При цьому сформовані наступні висновки:

1. Розвиток потенціалу розвитку туристичної сфери гірських територій має відбуватися у межах довгострокової туристичної стратегії планування розвитку територіальних громад, яка ґрунтується на науково обґрунтованих пріоритетах для розвитку туризму в регіоні.
2. Основою стратегії диверсифікації місцевої економіки мають бути заходи, що формуються за результатами стохастичного моделювання розвитку туристичної сфери гірських територій та результатами кількісної оцінки взаємозалежності між її результативними показником та статистичними

ознаками, на які спрямовані заходи диверсифікації. Це дозволяє враховувати системні ризики, а також фактори, що можуть вплинути на туристичний потік, виокремити ключові аспекти для впровадження змін.

3. Заходи диверсифікації місцевої економіки мають сприяти покращенню стану інфраструктури, розширенню можливостей для задоволення потреб туристів, активізації розвитку видів туризму, раціональному використанню ресурсів природної та культурної спадщини та різноманітності туристичних послуг.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі можуть включати детальніший аналіз ефективності впроваджених стратегій диверсифікації, а також моніторинг змін у попиті та пропозиції туристичних послуг на гірських територіях.

Література

1. Коваль Л. М., Церклевич В. С., Горун, М. В. Сакрально-релігійний туризм на Хмельниччині: надбання історико-архітектурної спадщини. *Географія та туризм*. 2014. Вип. 27. С. 119–129.
2. Кулявець В.О. Прогнозування соціально-економічних процесів : навч. посіб. К.: Кондор, 2009. 194 с.
3. Маслиган О. О. , Кампов Н. С. Потенціал розвитку кластерів туризму і рекреації в регіонах України. *Регіональна економіка* 2020. Вип. 1, С. 52–61.
4. Молнар Бабіля Д І Маслиган О О. Функціонування кластерів туризму і рекреації в Україні та світі. Монографія: Купрієнко, Одеса, 2022, 76 с.
5. Радченко Е. Є. Теоретичні основи формування та розвитку туристичного потенціалу регіону. *Ефективна економіка*. 2018. Вип. 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/214.pdf
6. Церклевич В., Діль А., Блаута А., Діль М. Інноваційні компоненти стратегії просування ресторану регіональної кухні Поділля: кейс «Ресторації Шпигеля». *Трансформаційна економіка*. 2023, Вип. 3 (03). С. 61-69.

References

1. Koval, L. M., Tserklevych, V. S. and Horun, M. V. (2014) , “Sacral and religious tourism in Khmelnytsky region: acquisition of historical and architectural heritage”, *Heohrafiya ta turyzm*, vol. 27, pp. 119–129.
2. Kulyavets, V.O. (2009), *Prohnozuvannya sotsial'no-ekonomichnykh protsesiv* [Forecasting of socio-economic processes], Kondor, Kyiv, Ukraine.
3. Maslyhan, O.O. and Kampov, N.S. (2020), “Development potential of tourism and recreation clusters in the regions of Ukraine”, *Rehional'na ekonomika*, vol. №1, pp. 52-61.
4. Molnar Babilya, D.I. and Maslygan, O.O. (2022), *Funktsionuvannya klasteriv turyzmu i rekreatsiyi v Ukrayini ta sviti* [Functioning of tourism and recreation clusters in Ukraine and the world], Kuprienko, Odessa, Ukraine.
5. Radchenko, E.E. (2018), “Theoretical foundations of the formation and development of the tourist potential of the region”, *Efektyvna ekonomika*, vol. 12, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/214.pdf (Accessed 4 Aug 2022).
6. Tserklevych, V., Diehl, A., Blauta, A. and Diehl, M. (2023), “Innovative components of the strategy of promoting a restaurant of Podillia regional cuisine: the case of Spiegel's Restaurants ”, *Transformatsiyana ekonomika*, vol. 3 (03), pp. 61-69.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2023 р.